

УДК 316.4:504:811.111

Парсяк О.Н., Миколаївський державний гуманітарний університет ім. Петра Могили

Парсяк Ольга Никифорівна – старший викладач англійської мови МДГУ ім. Петра Могили. Коло наукових інтересів – формування екологічної свідомості студентів у процесі вивчення англійської мови.

Екологічна свідомість студентів як складова частина їх соціокультурної компетенції

У статті мова йде про необхідність виховання екологічної свідомості, що є складовою частиною загальної культури людства. Ставлення людини до оточуючого середовища визначає рівень її культури. Автор зазначає, що вивчення фахової літератури англійською мовою є джерелом знань про іншу культуру. В час, коли збільшується кількість професійних контактів між спеціалістами – представниками різних культур, висока екологічна свідомість допоможе позитивно вирішити проблему “людина – суспільство”.

The article deals with the necessity of teaching ecological culture to students. The author states that study of English texts on speciality gives students an idea of different cultures, expands their world outlook. Nowadays, when specialists – representatives of different cultures maintain close contacts, high ecological ethics (consciousness) can help solve the problem ‘Man – society’.

У наш час, коли людство живе в умовах загальної глобалізації, основною проблемою є мирне співіснування та співробітництво народів різних країн, що мають різноманітні релігійні переконання, стилі життя, різні культури. Саме тому суттєвим є отримання відомостей про історичні аспекти розвитку країн, їх географічні особливості, літературу, мистецтво, засоби масової інформації тощо.

Під час навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти бажано залучати студентів до глобальних цінностей, формувати вміння спілкуватися з представниками інших культур, оскільки повноцінне спілкування

цивілізації неможливе без усвідомлення норм поведінки і звичаїв, притаманних цим культурам. За Дейлом Хаймзом, “культура – це все, що потрібно знати і розуміти, щоб відповідно поводити себе з членами даного суспільства” [6, с. 36].

Антропологи визначають культуру як “...the whole way of life of a people or group. In this context, culture includes all the social practices that bound a group of people together and distinguish them from others” [7, с. 15].

Існує таке поняття, як екологічна культура, що є складовою частиною загальної культури людства. У процесі навчання студентам

необхідно отримувати відомості не тільки з історії, географії, літератури країни, мова якої вивчається, але й мати уяву про екологічну культуру народу – його ставлення до оточуючого середовища – з метою зберегти природу і її ресурси для майбутніх поколінь. Шлях до екологічної культури лежить через формування екологічної свідомості. Це поняття містить сукупність знань, переконань, психічний стан людини, спрямований на позитивне вирішення проблеми “людина і суспільство” (11).

За ствердженням Д. Лихачова, “екологію не можна обмежити тільки завданням збереження природного біологічного середовища. Для життя людини не менш важливе середовище, створене культурою його предків. Таким чином, в екології є два розділи: екологія біологічна і екологія духовна, моральна. І немає між ними прірви, як немає чітко вираженої межі між природою і культурою [7, с. 25].

Сучасна молодь має усвідомити, що все живе на нашій планеті зв'язане між собою, що роль людини полягає не в управлінні, а в співробітництві з природою на основі усвідомлення, що наша головна мета – зберегти екологічне різноманіття і забезпечити сталий розвиток суспільства, при якому людина не має права втручатися в природу, крім тих випадків, коли це життєво необхідно.

Співробітництво, чесність і гуманізм мають керувати відносинами між людьми і між людиною та природою [1]. То є екологічна етика, яка базується на переконанні, що людина є частиною природи і має прагнути до більшої гармонії з нею. Ця етика має бути засвоєна студентами як представниками майбутньої генерації.

У вітчизняних філолого-культурних дослідженнях та при розробці організаційно-дидактичного забезпечення навчального процесу у вищих навчальних закладах третього та четвертого рівня акредитації цьому, на жаль, приділяють обмежену увагу. Між тим проблема заслуговує того, щоб до неї повернули увагу студентів усіх спеціальностей і на всіх етапах навчання, а особливо студентів медично-екологічного факультету. Адже вони готуються стати фахівцями, які будуть рятувати довкілля своєї країни, а відтак і світове довкілля.

Тому **метою** нашого дослідження є визначення засобів формування екологічної

свідомості студентів, усвідомлення індивідуальних особливостей інших культур, які містять екологічну етику, мораль і духовність.

Завданням дослідження є:

- визначення засобів стимуляції зацікавленості студентів глобальними екологічними проблемами;
- визначення форм роботи, що сприяють формуванню екологічної свідомості студентів.

Дослідження проводиться з 1997 року на базі департаменту екології (тепер факультет еколого-медичних наук) МДГУ ім. Петра Могили.

Результатом I та II етапів дослідження є серія виданих автором статті навчально-методичних посібників “Focus on Ecology” (для початкового, середнього та просунутого рівнів), спрямованих на формування екологічної свідомості.

Проблема формування екологічної свідомості може бути вирішена в тому числі й засобами англійської мови, вивчаючи яку, студенти відкривають для себе глобальну картину світу.

Відомо, що англійська мова є засобом міжнародного спілкування. Вона переважає в засобах масової інформації, міжнародного транспорту; це також мова супутникового телебачення, комп'ютерів. Більш ніж 80% всієї наукової інформації видається англійською мовою. Англійська є також мовою міжнародних організацій: ЮНЕСКО, НАТО, ООН та інших.

У практичному плані вивчення іноземної мови дозволяє ознайомитись з європейською та світовою культурою, іншими типами державного устрою, життям, побутом народу, мова якого вивчається, усвідомити те спільне, що є у нас, українців, з цим народом, глибше зрозуміти менталітет інших народів.

Вивчаючи англійську мову, студенти отримують відомості про культуру і ментальність носіїв мови. Тобто англійська мова є засобом залучення до іншої культури і є джерелом знань про цю культуру. Через сприймання чужої культури виявляються цікаві факти, аналізуються явища інших культур. У студентів виникає певна уява про іншу країну, засвоюються знання про соціокультурну реальність іншої культури, стиль життя носіїв мови, їх традиції, звички. Ці знання допомагають студентам орієнтуватися у світі, а відтак визначають їх поведінку в чужій країні. Вивчення культурних відмінностей своєї та

іншої країни допомагає здолати ніяковість перед тим новим, з чим вони стикаються за кордоном.

У процесі вивчення англійської мови дуже важливо зберігати поважне відношення до представників іншої культури, толерантність, взаєморозуміння, готовність вступити в процес спілкування.

Оскільки поширюються зв'язки України з країнами Європи і всього світу, сьогоднішні студенти через декілька років будуть представляти нашу країну за кордоном. Тому важливо виховувати таку особистість, що буде здатною брати участь у спілкуванні різних культур. Для того, щоб спілкування було успішним, необхідно мати уяву також і про глобальні проблеми сучасності, з якими стикаються різні країни. То є проблеми перенаселення, голоду, стихійного лиха, техногенних катастроф, а серед них чи не найважливіша – захист довкілля.

Процес навчання англійської мови створює умови для виховання екологічної свідомості. Цей термін трактується як сукупність знань, переконань, психічний стан людини, спрямований на позитивне рішення проблеми “людина і суспільство”.

Виходячи з того, що людина існує у зв'язках з іншими людьми через спілкування, у процесі якого формується світогляд, розвиваються пізнавальні можливості особистості, можна визначити, що головним принципом навчання іноземної мови у вищому закладі освіти є комунікативна спрямованість. За Дейлом Хаймзом, “комунікативна компетенція – це те, що потрібно знати мовцеві для здійснення комунікації в культурно-значущих обставинах.”

Цей аспект проблеми, що розглядається, знайшов часткове відображення в дослідженнях та публікаціях зарубіжних та вітчизняних науковців.

Так, Ю. Федоренко зазначає, що соціокультурний компонент змісту навчання відіграє пріоритетну роль у розвитку особистості індивіда, який має бажання і хист до участі в міжкультурному спілкуванні [2]. Деякі дослідники (С.Б. Гусєва, Н.В. Баранова) [9] вважають, що вивчення соціокультурних аспектів іноземної мови позитивно впливає на успішне опанування мовою. Інші (Монтгомері, Рейд Томас [5], Р. Таварес і І. Калваканті [6]) притримуються думки, що вивчення культури

не слід розглядати як допоміжний засіб для вивчення іноземної мови. Вони впевнені, що вивчення культури має бути поставлено на один рівень з вивченням іноземної мови. Незважаючи на різні точки зору на цю проблему, культура посідає важливе місце у викладанні і вивченні мови. Треба визнати, що мова і культура тісно пов'язані і що мова використовується як головний посередник, через який культуру можна виразити.

С.В. Гапонова у посібнику “Екологія” пропонує інформаційно насичений текстовий матеріал, який дає можливість отримати достатню кількість “загальнолюдських та краєзнавчих екологічних знань” [10, с. 3].

У даній статті розглядається формування екологічної свідомості студентів, що є новим аспектом проблеми, яка досліджується.

Обізнаність з культурою інших країн приводить до більш критичного осмислення культури рідної країни. Тут має місце фактор порівняння. Порівнюючи аспекти чужої культури з культурою рідної країни, студенти сприймають її глибше і краще розуміють. Діалог культур може відбутися тільки тоді, коли студенти усвідомлюють свою національну культуру і свою рідну мову, оскільки культура містить в собі спосіб мислення, почуттів, які досягаються і передаються через мову, мистецтво, науку тощо. Міжкультурне спілкування буде більш ефективним, якщо, готуючись до нього, значна увага буде приділятися рідній національній культурі. Інакше комуніканти не досягнуть поставленої мети. Тому, на нашу думку, доцільно запропонувати до вивчення такі теми:

- Global and Local Environmental Problems;
- National Parks;
- Geographical Places;
- Environmental Pollution.

Вивчення елементів екологічної етики та культури необхідно вводити в навчальний процес на всіх етапах навчання. На першому, другому курсах – це ознайомлення з географією, рослинним і тваринним світом, традиціями, звичками народу країни, мова якої вивчається. На старших курсах – усвідомлення глобальних проблем, таких як війни, голод, перенаселення, руйнування довкілля. У процесі навчання англійської мови ці проблеми подаються через тематику іншомовного спілкування. Таким

чином, створюється інформаційний фон для розвитку почуття соціальної відповідальності, яка є необхідною для сучасної людини в сучасному світі з низкою його проблем.

Практика показує, що студенти дуже близько сприймають все, що стосується охорони навколишнього середовища. Вони беруть участь в інтеграційних акціях щодо захисту довкілля, і це додає їм впевненості в тому, що вони є частиною світової спільноти і до їх думки прислуховуються і її поважають. Прикладом може бути участь студентів-екологів в акції протесту проти будівництва морського порту в унікальній за своїми природними та історичними пам'ятками місцевості в Уельсі, Великобританія, в 1998 році. В результаті акції урядом Уельсу було прийнято рішення скасувати будівництво. Наші студенти, відправивши аргументовані листи на захист довкілля, стали учасниками акції й усвідомили, що спільними зусиллями можливо змінити світ на краще.

Спираючись на відомості, отримані студентами в курсах спеціальних дисциплін, ми намагаємось поглиблювати їх за допомогою англомовних матеріалів, які містять зразки наукової й науково-популярної літератури. Поряд з науковими статтями студентам пропонуються пізнавальні розповіді, які сприяють формуванню їх екологічної свідомості. У процесі вивчення мови студенти залучаються до пошуку інформації в наукових, науково-популярних журналах, газетах, у глобальній мережі Internet. Студенти з зацікавленістю ставляться до підготовки англійською мовою повідомлень про останні новини в галузі екології і суміжних наук. Це сприяє поглибленню знань з іноземної мови, розширенню світогляду студентів, формуванню екологічної свідомості.

Отже, свідомість та етика сучасної людини формується під впливом екологічної освіти та виховання. Це є одним із важливих чинників у формуванні складних відносин між природою і людиною, оскільки ставлення людини до природи та оточуючого середовища визначає рівень її культури.

Головним соціокультурним компонентом змісту навчання є навчальний текст. Тексти можуть бути різного характеру: тематичні, професійні, у формі діалогу, інтерв'ю, аудіобесіди. Головною є умова, щоб текст був

цікавий, а також максимально наближений до природної, реальної ситуації.

Ознайомлення з життям англомовних країн може йти через такі види текстів, як листи, реклами, меню, вивіски, анкети. Вони дають уявлення про життя, традиції, мовні реалії англомовних країн. Оволодіння цим матеріалом дозволяє краще орієнтуватися в країні, мова якої вивчається. Навчальний текст є не тільки джерелом інформації та основою для переказу, але й засобом, стимулом, приводом для спілкування, тому текстовий матеріал різного рівня містить соціокультурний компонент змісту навчання. Людина сприймає реальний світ крізь свою культуру, культуру своєї країни.

Реклама є формою комунікації, в якій якість товару та послуг, що пропонуються, передається мовою, яка доступна споживачеві. Зразки англомовної реклами використовуються на заняттях як засіб ознайомлення з чужою культурою. Реклама виражає етичні ідеали, естетичні погляди, смаки, чуттєво-емоційні форми, логічні поняття, що існують у мові, традиціях, звичаях. Через рекламу йде відкриття іншої культури, а подальше усвідомлюється рідна культура. Підсумок роботи з рекламою на занятті – розробка реклами для екологічно чистої продукції вітчизняного виробника, для національного парку на території України, можливостей відпочинку на його території. Такі реклами успішно складають студенти факультету еколого-медичних наук.

Протягом останніх років визнання нагальності проблем довкілля сприяло посиленню уваги до “зелених” проблем. Все частіше проблеми довкілля привертають увагу газет, радіо, журналів і телебачення, стають темою документальних і художніх фільмів. Ця тема також знаходить відгук у навчальному процесі в закладах вищої освіти в усьому світі. Викладачі англійської мови використовують теми довкілля як засіб зв'язку студентської аудиторії з усім світом.

Ось деякі з причин, з яких проблеми довкілля вивчаються студентами всіх спеціальностей: такі проблеми, як знищення тропічних лісів, вимирання тварин, забруднення води, повітря і ґрунту стали настільки глобальними і важливими, що вони вимагають відгуку, реакції всього суспільства.

Вивчення проблем довкілля дозволяє

стимулювати зацікавленість студентів у вивченні іноземної мови. Пропонуючи екологічні теми студентам, ми наближаємо аудиторію до реального життя. Тут треба усвідомити, що англійська мова вивчається не для того, щоб читати і говорити про мову, а для того, щоб читати і говорити цією мовою про оточуючий світ. Глобальні проблеми довкілля викликають зацікавленість студентів тому, що вони є не тільки реальними, але й близькими їм, оскільки студенти є не тільки громадянами своєї країни, але й громадянами світу.

Проблеми довкілля, що вивчаються в студентській аудиторії, стимулюють розвиток і вдосконалення мовленнєвої компетенції. Готуючи повідомлення, виконуючи міні-дослідження про стан екології в різних країнах, студенти практикуються у читанні, складанні нотатків, мовленні, аудіюванні, письмі. Крім того, стимулюється розвиток мовних навичок, таких як критичне мислення, прийняття рішень всією групою.

На нашу думку, вивчення екологічних тем не обов'язково повинно бути пов'язане з негативними враженнями. Ми намагаємось викликати позитивні емоції. У процесі навчальної діяльності, що ґрунтується на позитивному підході, і звертаючи увагу на те, що кожна людина може зробити з метою врятування планети, студенти набувають позитивного досвіду, що сприяє формуванню екологічної свідомості.

Ініціативні види роботи дають студентам можливість висловлювати свої почуття, свою власну думку, дати оцінку тому, що відбувається, і розпочати активну діяльність за збереження довкілля. Виконуючи завдання, студенти розвивають вміння визначати і вирішувати проблеми довкілля, діючи в співробітництві зі всіма членами групи.

При роботі з темами, пов'язаними з екологією, студентам надається можливість працювати в парах, у невеликих групах або командах, обмінюючись думками, і вчитися один в одного. Студенти працюють разом, обмінюючись інформацією, дискутуючи по реальних питаннях, вирішують проблеми, виконуючи різні види завдань, що сприяють продуктивному спілкуванню.

Студенти українських вищих навчальних закладів виїждять за кордон на конкурси, наукові семінари, конференції, на навчання в вузах

США, на стажування. Отже, зростає потреба у професійному спілкуванні майбутніх фахівців з представниками інших культур. Враховуючи цей фактор, ми звертаємось до роботи з фаховою літературою – статтями, повідомленнями, текстами. Під час опрацювання фахової літератури студенти складають словники-мінімуми професійної термінології з розділів екології, які містять терміни, найбільш вживані поняття, ключову лексику. Такі словники-мінімуми допомагають студентам активно спілкуватися під час дискусій.

Студенти отримують групові та індивідуальні практичні завдання професійного напрямку. За допомогою лексики професійних словників створюються комунікативні ситуації. Проводиться обговорення й аналіз матеріалів наукових конференцій із захисту довкілля, таких як Самміт планети Земля в Ріо-де-Жанейро 1992 року; Самміт в Кіото, Японія, 1997 р., Всесвітній Самміт по постійному розвитку в Йоганнесбурзі 2002 р.

З метою стимуляції використання професійно значущих термінів і понять виконуються вправи і завдання, які формують у студентів навички ділового спілкування.

На старших курсах широко практикуються дискусії. В ході дискусії йде вільне природне спілкування на тему, що цікавить студентів. Під час дискусії відбувається обговорення певної проблеми через вільний обмін думками, причому розвивається вміння логічно, чітко формулювати висловлювання, робити узагальнення, висновки, наводити приклади, проводити аналогії, робити порівняння, аналізувати причини; розвивається вміння вести дискусію, відстоювати свою думку, наводячи аргументи.

Реалізація соціокультурного підходу здійснюється також при проведенні заходів до знаменних дат в екології, наприклад: The World Day of the Ozone Layer, World Day of Animals, World Day of the Black Sea, World Day for Water, World Population Day, World Earth Day та інших. Цим датам присвячується проведення студентських конференцій, випуск стінних газет, конкурси постерів.

Вся ця діяльність сприяє розвитку пізнавальної діяльності та активності студентів, розширенню їх комунікативних можливостей, створенню реальних комунікативних ситуацій,

що веде до формування екологічної свідомості.

Тому можна зробити такі висновки:

- 1) формування екологічної свідомості можливе за умови використання відповідного текстового матеріалу, фахової літератури та професійно спрямованих посібників;
- 2) види робіт, що використовуються в процесі навчання англійської мови, мають бути спрямовані на залучення студентів до діалогу, дискусії, рольової гри, роботи з фаховою літературою, самостійних досліджень у бібліотеках та в Інтернеті;
- 3) працюючи над формуванням екологічної свідомості за допомогою англійської мови, що веде до виховання культурної особистості, яка братиме участь у міжнародному спілкуванні, ми виконуємо поставлену задачу – формування у студентів соціокультурної компетенції.

Наступним етапом нашого дослідження передбачено створення моделі формування екологічної свідомості студентів у процесі навчання професійної англійської мови на старших курсах вищих закладів освіти.

Література

1. Miller, Tyler A. Living in the environment: principles, connections and solutions. USA. Wadsworth Publishing Company, 1996. – 727 p.
2. Федоренко Ю. Комунікативна компетенція як найважливіший елемент успішного спілкування // Рідна школа. – 2002. – № 1. – С. 63-65.
3. Мельник П.Ю. Засвоєння соціокультурних стереотипів повідомлень у роботі з рекламою // Іноземні мови. – 2002. – № 1. – С. 12-15.

4. Hymes Dell H. Essays in the History of Linguistic anthropology. – Amsterdam: Philadelphia Benjamins, 1983.
5. Montgomery and Reid – Thomas, 1994: 5.
6. Roseanna Tavares and Ildney Cavalcanti, Developing Cultural Awareness in the EFL Classrooms, July / October 1966 English Teaching Forum.
7. Лихачов Д. Україна // Щорічник “Наука і культура”. – Вип. 01. – К.: Знання. – С. 313.
8. Гришкова Р.О. Педагогічні умови особистісно орієнтованого навчання іноземної мови. – Миколаїв, 2000. – № 3 (Вересень). – С. 72-75.
9. Баранова Н.В., Гусева С.В. Соціокультурный компонент в содержании обучения немецкому языку // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 42-45.
10. Гапонова С.В. Екологія: Посібник для навчання читання та усного мовлення. – К.: Ленвіт, 2000. – (Бібліотечка журналу “Іноземні мови”. – Вип. 2000. – № 3).
11. Тарасенко М.В. Екологізація НМК з англійської мови: теоретичний та практичний аспекти // Іноземні мови. – 2000. – № 4. – С. 13-14.
12. Гапонова С.В. Дискусія як вправа для навчання вільного спілкування іноземною мовою // Іноземні мови. – 2001. – № 5. – С. 6-8.

Стаття надійшла до редколегії 19.11.2002 р.